

Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 26 mei 2019

Bram Wauters

Bram.wauters@ugent.be

Gilles Pittoors

gilles.pittoors@ugent.be

Pieter Moens

pmoens.Moens@UGent.be

www.gaspar.ugent.be

www.gaspar-blogt.ugent.be

Belangrijkste conclusies:

- Het gebruik van de voorkeurstem is **gedaald** ten opzichte van 2014, en dit zowel voor Kamer, Vlaams Parlement als Europees Parlement
- Net **iets meer dan de helft** van de kiezers brengt een voorkeurstem uit, terwijl dit in 2003 nog twee op drie kiezers was.
- Het gebruik van de voorkeurstem verschilt per kieskring. Limburg was traditioneel de kieskring waar meeste voorkeurstemmen uitgebracht worden, maar die **koppositie** is overgenomen door **Antwerpen**. Het aanbod van de partijen blijkt zo belangrijker te worden dan de kenmerken van kiezers en hun omgeving om voorkeurstemgedrag te verklaren
- Traditioneel trokken de christendemocratische partijen (**CD&V en cdH**) de meeste voorkeurstemmen aan, en dat blijft ook bij deze verkiezingen zo.
- De **partijen die bij deze verkiezingen wonnen** (Vlaams Belang, PVDA, Groen, Ecolo) laten allemaal **lage percentages** voorkeurstemmen optekenen, wat deels een verklaring vormt voor de algemene daling in voorkeurstemmen.
- De sterke focus op nationale kopstukken lijkt een nefast effect te hebben op de populariteit van lokaal bekende politici

Inleiding

Een kiezer heeft bij verkiezingen de keuze tussen stemmen voor een partij (een kopstem of lijststem) of stemmen voor één of meerdere personen (een voorkeurstem). Voorkeurstemmen zijn belangrijk omdat ze (gedeeltelijk) bepalen wie al dan niet verkozen is, maar ook omdat ze een grote invloed hebben op de (interne) machtspositie van een politicus: wie veel voorkeurstemmen heeft behaald, kan met meer gezag spreken binnen zijn partij en daarbuiten, en kan meer aanspraak maken op een ministerpost of op een goede plaats op de lijst bij de volgende verkiezingen.

We onderzoeken hier op welke manier de kiezer op 26 mei gebruik gemaakt heeft van de mogelijkheid om een voorkeurstem uit te brengen, en waar er verschillen optreden in dit gebruik. We bespreken het voorkeurstemgebruik voor de Kamer en het Europees Parlement voor heel het land. Voor de regionale parlementen beperken we ons tot het Vlaams Parlement.

1. Gebruik van de voorkeurstem

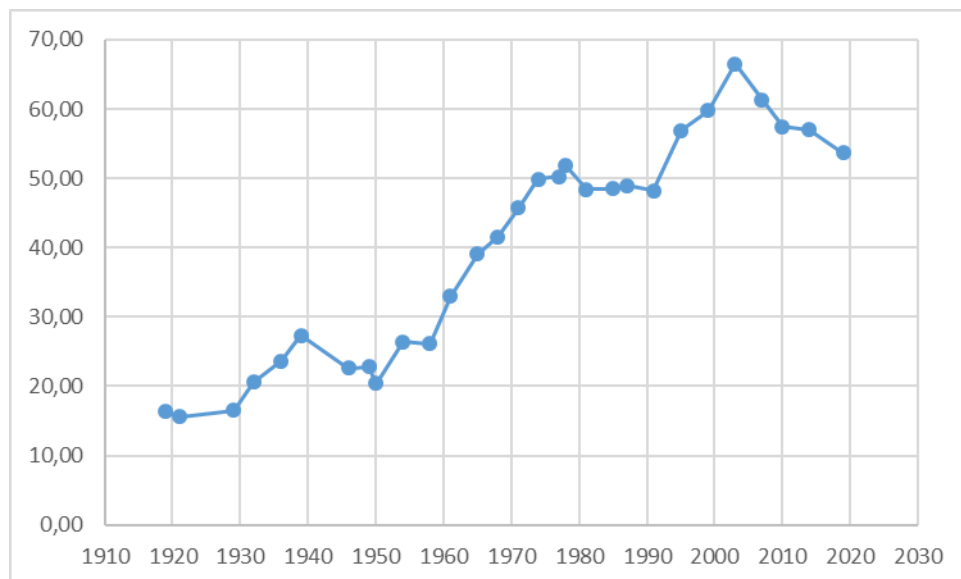
TABEL 1
Het gebruik van de voorkeurstem voor Kamer, Vlaams Parlement en Europees Parlement in 2019

	Geldige stemmen	Voorkeurstem- Biljetten	% 2019	+/- 2014
Kamer	6.780.538	3.641.316	53,7	- 3,3
Vlaams Parlement	4.238.274	2.320.503	54,8	- 0,4
Europees Parlement	6.732.157	3.406.779	50,6	- 1,7

Er is voor alle parlementen een daling van het gebruik van de voorkeurstem. Voor alle drie de parlementen brengt maar net iets meer dan helft van de kiezers een voorkeurstem uit. De daling is het sterkst in de Kamer, waar er een daling is van 3,3 procentpunt. Daar waar voor de Kamer in 2014 nog 3.842.860 kiezers voor één of meerdere kandidaten stemden (in plaats voor een partij in zijn geheel), zijn dit er nu ongeveer 200.000 minder. Maar ook voor het Vlaams Parlement (- 0,4 %) en voor het Europees Parlement (- 1,7 %) is er een afname van het gebruik van de voorkeurstem.

Dit is geen nieuw fenomeen. Sinds de Kamerverkiezingen van 2003 is het percentage voorkeurstemmen verkiezing na verkiezing gedaald. Dat was zo in 2007, 2010, 2014 en nu ook dus in 2019. Als we verder teruggaan in het verleden, zien we dat er lange tijd een duidelijke stijgende trend was in het gebruik van voorkeurstemmen. Zeker vanaf begin jaren '90 deden er zich opeenvolgende stijgingen van het gebruik van de voorkeurstem voor. Daar waar voor de Kamer in 1991 nog niet de helft van de kiezers een voorkeurstem uitbracht, was dit in 2003 al meer dan 66 %. Nu is het percentage voorkeurstemmen echter gedaald, en dit voor de vierde verkiezing op rij. Voor de Kamer en het Vlaams Parlement bevindt het voorkeurstemmenpercentage zich nu terug onder het niveau van 1995.

GRAFIEK 1
Het gebruik van de voorkeurstem voor Kamer, 1919-2019

2. Geografisch opgesplitst

Het gebruik van de voorkeurstem verschilt tussen de verschillende kieskringen onderling. Als we uitsplitsen per kieskring (zie Tabel 2), valt het onmiddellijk op dat het percentage uitgebrachte voorkeurstemmen niet in alle kieskringen afgenomen is. Antwerpen (voor het Vlaams Parlement), Namen (voor de Kamer), Vlaams-Brabant (voor de Kamer) en Limburg (voor de Kamer) zijn de uitzonderingen waar wel een toename van het gebruik van de voorkeurstem plaatsvond. Niet toevallig

zijn dit de kieskringen waar de absolute kopstukken van de partijen kandideerden. Voor de verkiezingen van het Vlaams Parlement in Antwerpen gaat het over Bart De Wever (N-VA) en Meyrem Almaci (Groen). In Namen was partijvoorzitter Maxime Prévot de lijsttrekker voor cdH voor de Kamer. In Vlaams-Brabant zorgt Theo Francken (N-VA) ervoor dat er veel meer voorkeurstemmers voor zijn partij zijn dan in andere delen van het land. En tot slot kunnen we de toename in Limburg verklaren door de aanwezigheid van CD&V-voorzitter Wouter Beke.

Waar deze grote kopstukken zelf kandidaat zijn, neemt het gebruik van de voorkeurstem licht toe. In kieskringen waar de kiezer niet rechtstreeks voor deze kopstukken kan stemmen, lijkt het erop dat kiezers een lijststem gegeven hebben (als een soort [surrogaatstem](#) voor het partijkopstuk dat niet aanwezig is in die kieskring). Merk op de Hilde Crevits (CD&V, Vlaams Parlement) hier niet vermeld werd. Ook zij zorgt ervoor dat het percentage uitgebrachte voorkeurstembiljetten voor haar partij in West-Vlaanderen sterk is toegenomen. Maar de sterke toename van het aantal stemmen voor Vlaams Belang in die provincie (en het zeer laag aantal voorkeurstemmen dat deze partij aantrekt, met 27,6 % het laagste percentage voor die partij in heel Vlaanderen) zorgt ervoor dat er globaal in West-Vlaanderen wel een daling is.

TABEL 2
Het gebruik van de voorkeurstem per kieskring voor de
Kamer en Vlaams Parlement in % in 2019, in vergelijking met 2014

	Kamer		Vlaams Parlement	
	2019	+/- 2014	2019	+/- 2014
West-Vlaanderen	47,4	- 1,3	49,3	- 1,8
Oost-Vlaanderen	44,0	- 3,5	45,7	- 1,6
Antwerpen	63,7	- 4,5	66,6	+ 2,7
Limburg	58,5	+ 1,2	57,3	- 2,5
Vlaams-Brabant	60,2	+ 2,5	53,1	- 0,4
Brussel	61,9	-3,9	50,2	- 1,6
Waals-Brabant	47,1	-3,0		
Henegouwen	48,9	- 7,5		
Namen	49,7	+ 3,1		
Luik	51,4	-9,5		
Luxemburg	52,6	-9,1		
Totaal	53,7	-3,3	56,2	+1,0

De kieskring Limburg was [traditioneel](#) de Vlaamse provincie waar het meest per voorkeur werd gestemd. Sinds de verkiezingen van 2014 is dit Antwerpen geworden en ook nu weer is dat de kieskring waar zowel voor Kamer als voor het Vlaams Parlement het meest per voorkeurstem wordt gestemd.

Ongeveer twee op de drie kiezers brengt daar nu één of meerdere voorkeurstemmen uit. [Onderzoek](#) heeft uitgewezen dat het voorkeurstemmengebruik wordt bepaald door het aanbod van de partijen, maar ook door kenmerken van kiezers en hun omgeving. De koppositie van Limburg werd dan vooral verklaard door deze laatste factoren, en meer in het bijzonder door het rurale karakter van deze kieskring, gekoppeld aan een sterk identiteitsgevoel. Het lijkt erop dat de aanbodfactoren (veel partijen speelden hun boegbeelden uit in Antwerpen) ervoor gezorgd hebben dat het belang van die andere factoren voor het uitbrengen van een voorkeurstem gereduceerd is.

Langs Franstalige kant blijft de traditionele koploper wel op één: in de provincie Luxemburg bracht 52,6 % van de kiezers voorkeurstemmen uit, al valt daar wel een sterke daling te noteren.

3. Opgesplitst per partij

Als we de analyse per partij maken (zie Tabel 3), vallen een aantal zaken op. Traditioneel waren de christendemocratische partijen langs beide zijden van de taalgrens (CD&V en cdH) de partijen die het meeste voorkeurstemmen aantrokken. Dat had te maken met hun historische machtsposities op nationaal en lokaal vlak, waardoor heel wat nationale en lokale boegbeelden uitgespeeld konden worden. Die koppositie inzake voorkeurstemmen lijken ze te behouden, met uitzondering van de verkiezingen voor het Europees Parlement. Voor de Kamer brengt 63,1 % van de CD&V-kiezers een voorkeurstem uit en voor het Vlaams Parlement 68,5 %. CD&V heeft daarmee telkens van alle Vlaamse partijen het grootste aantal kiezers dat een voorkeurstem uitbrengt, en deze percentages nemen ook toe in vergelijking met 2014. Langs Franstalige kant blijft CDH (met 64,8 %) nipt de PS (met 64,5 %) voor.

Voorts valt, voor de drie geanalyseerde parlementen, de kloof op tussen de zogenaamd ‘traditionele’ partijen (christendemocraten, socialisten en liberalen) en nieuwere partijen (groenen, extreem rechts en extreem links), waarbij deze laatsten merkelijk minder voorkeurstemmen aantrekken. De gevestigde partijen hebben meer uittredende parlementsleden en ministers, en kunnen deze dan ook meer uitspelen als boegbeelden. Als gevolg worden er meer voorkeurstemmen uitgebracht voor deze partijen. Het verschil is zeer uitgesproken: daar waar de percentages voorkeurstemmen voor de traditionele partijen (misschien met uitzondering van sp.a) rond de 60 % liggen, zijn die voor Groen, Ecolo, PVDA, PTB en Vlaams Belang nagenoeg allemaal lager dan 50 %. Omdat dit ook alle drie de winnaars van de verkiezingen zijn, wegen ze zwaarder dan voorheen door in het geheel, wat een algemene daling van het

percentage voorkeurstemmers kan verklaren. Het lijkt erop dat mensen die voorheen een voorkeurstem uitbrachten voor meer traditionele partijen nu een lijststem hebben gegeven aan één van die nieuwe partijen.

TABEL 3
Het gebruik van de voorkeurstem per politieke partij voor Kamer, Vlaams Parlement en Europees Parlement in % in 2019

	Kamer ¹		Vlaams Parlement		Europees Parlement	
	% '19	+/- '14	% '19	+/- '14	% '19	+/- '14
N-VA	57,6	+ 6,7	55,6	+ 10,4	49,4	+ 10,0
CD&V	63,1	+ 2,4	68,5	+ 0,6	61,2	+ 2,3
SP.A	55,7	- 3,4	55,2	- 6,4	49,5	- 1,4
OpenVLD	60,4	- 6,9	62,6	+ 4,0	63,1	- 7,8
Groen	45,1	- 1,5	46,4	- 0,4	45,9	- 0,3
PVDA	50,9	- 5,9	48,2	- 1,3	46,7	+ 0,6
Vlaams Belang	45,3	- 5,2	42,8	- 6,7	40,9	- 10,4
CDH	64,8	- 0,1			59,7	+ 10,3
PS	64,5	- 0,2			60,7	+ 12,1
MR	58,1	- 3,9			49,4	- 11,4
Ecolo	40,2	- 2,7			42,8	+ 2,5
Défi	40,4	- 10,6			48,5	+ 8,3
PTB	41,8	- 0,4			37,1	- 2,6

We staan nog even stil bij de bijzondere positie van N-VA. Ze laten voor elk parlement een sterke toename noteren van het percentage voorkeurstemmen, maar blijven in het algemeen nog wat achter op liberalen en christendemocraten. In 2014 stelden we vast dat er relatief weinig N-VA-kiezers een voorkeurstem uit (met uitzondering van de kieskring Antwerpen waar Bart De Wever kandideerde voor de Kamer). In de andere kieskringen schommelden de voorkeurstemmenpercentages toen rond de 40 %. Aangezien De Wever niet in alle provincies kon en mocht opkomen, brachten veel kiezers in die andere kieskringen dan maar een lijststem voor de partij uit.

In Tabel 4 zetten we de cijfers van 2014 (voor de Kamer) naast die van 2019 (voor het Vlaams Parlement, waarvoor Bart De Wever deze keer kandideerde). We zien opnieuw dat het percentage voorkeurstemmen in Antwerpen sterk boven de andere provincies uitsteekt (ongeveer 75 % van de kiezers brengt een voorkeurstem uit). In de andere provincies is dit een stuk lager, maar anders dan in

¹ In de kieskring Brussel-Hoofdstad hebben we Ecolo (met Groen-kandidaten) PS (met sp.a-kandidaten) en PTB (met Nederlandstalige PVDA-kandidaten) gerekend als Franstalige partijen. De lijsten van Vlaams Belang die werden ingediend in Waalse kieskringen werden niet meegenomen in de analyse.

2014 zien we dat in provincies met (oud-)ministers de kloof kleiner is: in Limburg (Steven Vandeput, 54 %) en Vlaams-Brabant (Ben Weyts, 56 %) is het verschil met Antwerpen een stuk kleiner geworden. In de andere kieskringen (Oost- en West-Vlaanderen en Brussel waar 40% of minder een voorkeurstem uitbrengt) lijkt het erop dat kiezers bij gebrek aan partijvoorzitter of andere kopstukken toch vooral blijven een lijststem uitbrengen als surrogaat voor de niet-aanwezige kopstukken. We zien een gelijkaardig fenomeen voor de Kamer, met Vlaams-Brabant en Theo Francken als piek, waarbij andere kieskringen ver achterlopen (niet in tabel).

TABEL 4
Het gebruik van de voorkeurstem voor N-VA voor de Kamer in % in 2014
en voor het Vlaams Parlement in % in 2019

	K 2014	VP 2019
Antwerpen	75,89	74,94
Brussel	40,63	40,35
Limburg	42,93	54,03
Oost-Vlaanderen	39,04	38,22
Vlaams-Brabant	40,44	56,71
West-Vlaanderen	33,15	36,78

4. Penetratie- en personificatiegraad

We besteden nu nog even aandacht aan de voorkeurstemmen van individuele kandidaten. Door het percentage naamstemmen van de lijsttrekkers te berekenen ten opzichte van het totaal aantal voorkeurstembiljetten voor zijn of haar partij, wordt een indicatie verkregen van de mate waarin een partij gepersonifieerd wordt door haar lijsttrekker. We berekenden niet alleen de populariteit van de lijsttrekkers binnen hun eigen lijst, namelijk de **personificatiegraad**, maar ook hun populariteit binnen de ganse provincie. Op die manier zijn we in staat om het aantal voorkeurstemmen van kandidaten uit verschillende kieskringen toch met elkaar te vergelijken. De **penetratiegraad** binnen de kieskring, dat is het aantal voorkeurstemmen voor de lijsttrekker versus het totaal aantal uitgebrachte stemmen in de kieskring, staat ook in tabel 5 weergegeven.

Onderstaande tabel geeft weer welke tien lijsttrekkers de hoogste graad van personificatie binnen hun partij behaalden. Meteen valt op dat de boegbeelden N-VA, De Wever en Francken, heel hoog scoren. Ze slaagden er in om respectievelijk 89,50 % en 88,68 % van de voorkeurstemmers van N-VA te

overtuigen om ook het bolletje achter hun naam te kleuren. Al was deze personificatiegraad voor Bart De Wever in 2014 nog iets hoger met 92 %. Op 3 volgt Hilde Crevits waarvoor 87,45 % van de CD&V-voorkeurstemmers in West-Vlaanderen stemden.

Langs Franstalige kant heeft Raoul Hedebouw (PTB) de hoogste personificatiegraad: 83 % van de kiezers die voor zijn partij een voorkeurstem uitbrengt, doet dat door op hem te stemmen. Zijn penetratiegraad in de provincie Luik (waarbij ook kiezers van andere partijen worden meegeteld) is lager dan bij andere kandidaten, maar onder de PTB-kiezers is hij wel heel populair. Een goede score binnen de eigen lijst is immers geen garantie is voor een hoog percentage voorkeurstemmen in de ganse kieskring. Hetzelfde zien we trouwens voor Peter Mertens (PVDA) die met een personificatiegraad van 74 % in de top-10 in Vlaanderen staat. De grootste penetratiegraad in Franstalig België is er voor Elio Di Rupo die 17,11 % van de kiezers in Henegouwen achter zich krijgt. Ten opzichte van de PS-voorkeurstemmers in die provincie is dat 75,59 %, wat hem daar een derde plaats oplevert.

Nog twee andere zaken zijn opmerkelijk. Dat is, ten eerste, de aanwezigheid van Tom Van Grieken en Dries Van Langenhove (VB) in de top-10. We zagen eerder dat VB-kiezers eerder een lijststem geven dan een voorkeurstem, maar als ze toch gebruik maken van voorkeurstemmen, dan geven ze die in grote mate aan deze twee personen (waarvan Dries Van Langenhove dan eigenlijk nog een onafhankelijke kandidaat was). Tweede opmerkelijke vaststelling is de relatief lage score van Charles Michel op de achtste plaats. Als uittredend premier slaagt hij er maar in om 63,95 % van de MR-voorkeurstemmers naar zich toe te trekken. In vergelijking met andere kopstukken is dat eerder weinig. Dit wijst erop dat blijkbaar niet alle MR-kiezers even tevreden over hem zijn.

TABEL 5
Top-10 van de Nederlandstalige lijsttrekkers van Kamer, Vlaams en Europees Parlement,
met de sterkste personificatie in 2019

	Partij	Parlement	Lijsttrekker	Naam- stemmen	Voorkeurstem -biljetten	Graad van personificatie	Penetratiegraad kieskring
1	N-VA	Vlaams	Bart De Wever	242.386	270.820	89,50	21,34
2	N-VA	Kamer	Theo Francken	122.738	138405	88,68	17,79
3	CD&V	Vlaams	Hilde Crevits	130.912	149706	87,45	16,38
4	VB	Kamer	Tom Van Grieken	122.232	144436	84,63	10,57
5	N-VA	Kamer	Zuhal Demir	61.444	75206	81,70	11,07
6	VB	Kamer	Dries Van Langenhove	39.295	48634	80,80	5,69
7	Open VLD	Europa	Guy Verhofstadt	342.460	428060	80,00	8,05
8	SP.A	Kamer	John Crombez	55.678	70208	79,30	6,90

9	N-VA	Kamer	Jan Jambon	187.826	240588	78,07	16,25
10	PVDA	Kamer	Peter Mertens	46.802	62848	74,47	4,05

TABEL 7
Top-10 van de Franstalige lijsttrekkers van Kamer, Vlaams en Europees Parlement,
met de sterkste personificatie in 2019

	Partij	Parlement	Lijsttrekker	Naamstemmen lijsttrekker	Voorkeurstem -biljetten	Graad van personificatie	Penetratiegraad kieskring
1	PTB	Kamer	Raoul Hedebouw	49.852	59.874	83,26	8,05
2	cdh	Kamer	Maxime Prévot	31.757	38.454	82,58	10,42
3	PS	Kamer	Elio Di Rupo	125.009	165.374	75,59	17,11
4	PS	Europa	Paul Magnette	295.339	395.505	74,67	12,11
5	cdh	Europa	Benoît Lutgen	95.783	130.085	73,63	3,93
6	MR	Wallonië	Jean-Luc Crucke	18.400	27.310	67,37	9,46
7	PS	Wallonië	Rudy Demotte	21.986	33.731	65,18	11,31
8	MR	Kamer	Charles Michel	35.062	54.829	63,95	14,18
9	MR	Wallonië	Willy Borsus	17.750	27.924	63,57	10,75
10	PS	Kamer	Frédéric Daerden	54.898	96.712	56,76	8,87

5. Op zoek naar verklaringen

Voor de verdere daling in het voorkeurstemmengebruik kunnen we twee mogelijke verklaringen naar voor schuiven.

In de eerste plaats lijkt paradoxaal genoeg de verdere personalisering van de politiek een negatief effect te hebben op het voorkeurstemmengebruik. Heel wat partijen concentreerden hun campagne rond één of enkele specifieke boegbeelden, die als het ware de partij verpersoonlijkte. Dit wordt [centrale personalisering](#) genoemd. Het probleem van deze sterke focus op kopstukken is dat zij niet overal kandidaat (kunnen) zijn. Kiezers die voor het boegbeeld kunnen stemmen, doen dit massaal, maar bij gebrek aan boegbeeld in de eigen kieskring wordt vaker een lijststem voor de partij uitgebracht. Elke lijststem voor een partij betekent onrechtstreeks ook een stem voor het favoriete boegbeeld van die partij. De verdere personalisering met nadruk op slechts een handvol personen zorgt ervoor dat het voorkeurstemmengebruik stijgt daar waar deze personen kandidaat zijn, maar zorgt voor een daling in de andere kieskringen waar ze niet opkomen. De grootste slachtoffers hiervan lijken de lokaal bekende politici te zijn, die minder dan voorheen voorkeurstemmen weten aan te trekken. In tijden van

mediatisering en opkomst van sociale media, lijkt er dus een afname in populariteit te zijn van politici die fysiek dicht bij de burger staan.

In de tweede plaats weegt het lage voorkeurstemmenpercentage van de winnaars van de verkiezingen (met bijna altijd percentages beneden 50 %) zwaar door in het geheel. Er is veel meer gestemd op Vlaams Belang, PVDA-PTB, Groen en Ecolo. Deze partijen hebben niet zoveel bekende boegbeelden en minder uittredende parlementsleden. Door hun stemmentoenname weegt hun gewicht op de totaalscore inzake voorkeurstemmen aanzienlijk meer door dan voorheen. Het nog steeds relatief hoge aantal voorkeurstemmen dat andere partijen aantrekken weegt zo minder zwaar door, waardoor het globale aantal voorkeurstemmen minder groot is. Het lijkt erop dat op een deel van de kiezers een voorkeurstem voor iemand van een traditionele partij hebben ingeruild voor een lijststem voor één van deze opkomende partijen.